

Umulighedens mulighed

Ben Rivers & Ben Russell A Spell to Ward Off the Darkness

Viktor Retoft

Det virker naturligt, at engelske Ben Rivers og amerikanske Ben Russell besluttede sig for at lave filmen *A Spell to Ward Off the Darkness* (2013) sammen. Begge instruktører arbejder hver især med at skabe film i et spændingsfelt mellem etnografiske studier og formeksperimenterende avantgarde. Deres værker føles som en naturlig forlængelse af den bølge af ny dokumentarfilm, der kom i kølvandet på Pedro Costas og Lisandro Alonsos inciterende "hybridfilm" fra begyndelsen af 00'erne, og måske særligt Apichatpong Weerasethakuls grænseland mellem drøm og dokumentarisme. Modsat mange andre eksperimenterende dokumentaristers forgabelse over det digitale i det 21. århundrede optager både Rivers og Russell deres film på 16mm. Et valg, der begunstiger håndens arbejde og betoner filmmediets materielle afsæt og dets bagvedliggende fysiske betingelser. Rivers har ved flere lejligheder udtalt, at han selv fremkalder sine film i sin køkkenvask og her redigerer dem i hånden. Jeg forestiller mig, at en sådan arbejdsproces må skabe et meget intimt forhold mellem instruktør og film. Den langsomme, nøjsomme, håndbearbejdede proces harmonerer med flere af deres films fokus på alternative levemåder, kropslige ekstaser og utopiske idealer.

Arbejdet med 16mm er i sig selv en idealistisk modstand mod den filmkultur, der på doven vis, uden politisk eller æstetisk øjemed, omfavner det digitale, computergenererede og hurtige.

Når *A Spell* slutter, er mørket ikke afværget: Kameraet følger hovedkarakteren, musikeren Robert Aiki Aubrey Lowe, ud fra det spillested, hvor han med sit band netop har spillet en tung og hypnotiserende black metal-koncert, indtil billederne til sidst domineres af rent mørke. Kun Lowes silhuet skiller sig svagt ud. Kameraets rejse fra det opløsende, transcenderende rum, koncerten skabte til ensomheden i mørket, synes at være en slags visuel gengivelse af den tematiske splittelse mellem individ og fællesskab, som Rivers & Russell udforsker i filmen. Filmen består af tre dele separeret af sort skærm. I et interview til tidskriftet *Cinema Scope* fortæller Rivers, at de under produktionen af filmen arbejdede med tematiske overskrifter til hver del: "Commune", "Solitude" og "Black Metal". Hver overskrift betegner en måde at afværge mørket på. Tre visioner om en ideal-livsform, tre utopier.

A Spell kan ses som en kulmination på de to instruktørers forudgående individuelle arbejder. Deres individuelle filmiske præferencer skinner stadig igennem. Både Rivers og Russell har dokumenteret forskellige alternative livsformer i deres tidligere film, fra eneboere i Skotland til primitive stammer i Vanuatu og Suriname. Det er dokumenter om utopiske drømme på randen af det etablerede samfund. I *A Spell*s anden del udforsker de to instruktører eneboertilværelsen i naturskønne omgivelser. Et motiv, der griber direkte ind i Rivers' tidligere beskæftigelse med eneboere på kanten af samfundet, særligt i hans to film om ekssømanden Jake Williams' eremittilværelse et fjernt sted i Skotland, *This Is My Land* (2008) og *Two Years at Sea* (2011). Overgan-

gene mellem *A Spells* tre dele markeres af lange steadycam-indstillinger af hovedkarakteren Lowe i bevægelse. Disse tracking-indstillinger er som taget ud af Russells *Let Each One Go Where He May* (2009): En film, der består af kun 13 lange steadycam-skud. I begge tilfælde skaber kameraturene, der som oftest indrammer karaktererne som et *rückfiguren*-motiv, en hypnotisk effekt gennem sit spøgelsesagtige følgeskab. Den afsluttende koncertoptagelse i *A Spell* minder én om Russells kortfilm *Black and White Trypps Number Three* (2007), som er en klaustrofobisk optagelse af et publikums excessive oplevelse til en koncert. *A Spells* tredje del virker næsten som et negativ til denne kortfilm. Rivers & Russell påpeger dog selv, at man ikke skal prøve at spore deres individuelle kendetegn i filmen, da den opstod som følge af et ligeligt samarbejde. Dette er i sig selv en simpel påmindelse om den kollaborative proces, der udgør et af filmkunstens vilkår. Noget, vi i vores auteurblindhed ofte kan glemme.

De tre dele taler sammen og afrunder i fællesskab en totalitet. Lowes karakter vender ryggen til alle tre livsformer. Han finder ikke ro i nogen af de tre utopiske visioner, ikke fordi de nødvendigvis er "forkerte", men nærmere fordi de er utilstrækkelige for ham som individ. Det er en film om at søge det sublime, men vende skuffet hjem. En film om utopier i det 21. århundrede, og hvordan disse samtidig rummer en mulighed og en umulighed uden at udelukke hinanden – som et möbiusbånd følges de ad som to sider af samme flade.

Fælleskab

I *A Spells* første del følger vi et kollektiv på landet i Estland. Der bliver lavet mad over bål, svedt i saunaens varme og kølet øl i et badekar placeret udenfor. En idyllisk version af en sovjetisk kolkhose. Stemningen er umiddelbar, en salig lykke og lune funkler i sensommerens sollys. Rivers & Russells observerende kamera viser kollektivets beboere i haven, som mest af alt ligner et udsnit af en skov. Her spilles der spirituel musik rundt om bålet, mens børnene får lagt ansigtsmaling og løber frit omkring. Efter at have været i sauna sætter to mænd sig nøgne i skyggen af et træ og drikker en øl. Den ene fortæller om en fest i det kollektiv, han tidligere var en del af, hvor de alle endte i sauna sammen. Pludseligt begyndte folk at stikke fingre op i hinandens røvhuller. Alle havde en andens finger i sin røv og sin egen finger i en andens røv, uden nogen anelse om, hvilken finger og hvilken røv, der hørte til hvem – som en slags analfikseret kluddermor. Manden forklarer, at det er denne begivenhed, han husker tydeligst fra tiden i sit tidligere kollektiv. Selve huset er forsvundet fra hans hukommelse, og beboerne lever nu deres liv andetsteds. I løbet af deres samtale åbner de også op for spørgsmålet om, hvad det mon ville betyde, hvis man som den eneste *ikke* havde en finger i sit røvhul. Det må være her, at den salige lykke brister for livet i det utopiske kollektiv. Med denne fortælling bliver fællesskabets paradoks sat på en spids: Selv i det mest inklusive fællesskab, sker der en eksklusion. Rivers har i et interview noteret, hvordan utopier kan være nemme at opnå på egen hånd, men komplicerede ved inddragelsen af flere mennesker. Da en gruppe definerer sig ud fra eller i forhold til noget udenforstående, vil fællesskabet være bygget på en eksklusion. Det må også være tilfældet her. Hvordan ville dette kollek-

A Spell to Ward Off the Darkness (2013). **Foto: LUX.**

tiv tage imod en person, som ikke er frisindet, kreativ og ikke ønsker at få en finger i sit røvhul? Både eksklusionen og inklusionen er altid allerede indlejret i fællesskaber og derfor uundgåelige.

Senere fortæller en kvinde om sine oplevelser med trancemusik. Musikken, forklarer hun, skaber et rum, hvor det fysiske og det metafysiske smelter sammen; en foregribelse af tredje dels black metal-koncert. Først mod slutningen af *A Spells* første del introduceres vi for filmens hovedkarakter, Lowe. Tidligere har han mest befundet sig i periferien af kollektivets menneskesværme. Næsten spøgelsesagtigt har vi kunnet ane ham i baggrunden lave pandekager, følge med i en samtale på sidelinjen eller fraværende klimtet på en guitar – som om han ikke var en integreret del af fællesskabet. I en lang tracking-indstilling går han gennem kollektivets have, forbi flere af beboerne uden at ænse dem, og uden at de ænser ham, for til sidst at sidde alene i et shelter. Han ryger en cigaret, og en solstråle rammer hans ansigt gennem et vindue. Der klippes til sort skærm, og vi er videre i filmens anden del.

Ensomhed

Lowe er roet alene ud på en skovsø et sted i de finske fjelde. Senere vandrer han op ad mosbeklædte klipper og gennem granskove. Alt sammen i stille ensomhed og i lange, observerende kameraindstillinger. Kun fuglekvidder, Lowes skridt i skovbunden og vindens raslen i trækronerne rumsterer på lydsporet. Billeder af Lowe komplementeres af nærbilleder af svampe i skovbunden, mos, rislende vand under et tyndt lag af is og grannåle på smeltende sne. Ligesom Lowes karakter ikke rigtigt interagerede med de andre medlemmer i kollektivet, vir-

ker han også mærkeligt fremmed i naturen. Han udviser ikke nogen synderlig nysgerrighed for eller optagethed af omgivelserne, mens han bevæger sig gennem den billedskønne natur. Denne del af filmen forskyder det klassisk idealistiske narrativ om mennesket alene i naturen, som man bl.a. kender det fra amerikanske forfattere som Henry David Thoreau og Jack London og nord- og centraleuropæiske værker som Knut Hamsuns bøger *Pan* og *Markens grøde* eller Georg Trakls poesi. En ro hersker over naturbeskrivelserne og man lules næsten ind i en drøm om et liv i skoven. Men Lowes fremmedgjorte tilstedeværelse punkterer denne forestilling. Det hele kulminerer i et nærbillede af Lowe, som påfører sig krigsmaling, efterfulgt af en lang indstilling af en hytte, der brænder ned til jorden.

Der er noget rituelt over måden, hvorpå Lowe portrætteres påføre sig krigsmaling og derefter hyttens nedbrænding, som vækker minder om en form for urscene. Det er naturligt og mystisk på samme tid. Billedet af den brændende hytte rummer også en form for tomhed, både en udtømmelse og en destruktion. Der er noget særegent *filmisk* over det, og man genkalder sig brændende huse i film af Tarkovskij, Bergman, Malick eller Klimov. Den brændende hytte tillægges automatisk en større betydning. Er Lowe blevet bevidst om, at han aldrig vil passe ind i dette naturromantiske narrativ? Er det en afskedserklæring til civilisationen, som vi kender den? En form for ofring? Uanset hvad man tillægger den brændende hytte af betydning, så markerer den et brud i filmen, et overgangsritual, som leder videre til filmens afsluttende koncertoptagelse.

Black metal

Under filmens afsluttende black metal-koncert er forholdet mellem lydside og kamera påfaldende. Kameraføringen er yderst bevægelig og smyger sig ind og ud mellem musikerne på scenen og publikummet i salen. Det skaber en sær, klaustrofobisk oplevelse, da man aldrig får et fuldkomment billede af koncerten. Når kameraet bevæger sig fra musiker til musiker, tones lyden af den filmede musikers instrument op og de andres ned. I stedet for, som det ofte ses i koncertoptagelser, at give et helhedsbillede af band og publikum gennem lejlighedsvis totalindstillinger, er det her individets oplevelse af koncerten, der understreges. I et interview har Russell udtalt, at de ikke var interesserede i at lave en musikvideo, og at de derfor heller ikke var særligt optagede af at indfange dem som musikere, men mere som “individuals involved in an activity”. Det er altså ikke den musikalske optræden, der tillægges betydning, men det individuelle arbejde under koncerten, som fremhæves gennem kamera- og lydarbejdet. Dette filmiske greb fremhæver det anslåede tema om individet i forhold til fællesskabet: Selvom et band fremstår som en del af den samme aktivitet, når de står på scenen og kaster lyd mod publikummet, så er hvert af bandmedlemmerne stadig individer, der optræder i hver deres verden.

Koncertoplevelsen skaber et rum, hvori subjektiviteten opløses og overgives til et utopisk fællesskab muliggøres. Det er en “begivenhed” – et rum hvor jeget opløses, fordi man indgår i en fælles tildragelse med andre mennesker. Momentant deler man samme subjektivitet eller mangel på samme. Men en sådan begivenhed er en dobbelt gestus, for samtidig med at man er en del af en begivenhed med andre mennesker, bliver man også påmindet om sin subjektivitet.

A Spell to Ward Off the Darkness (2013). **Foto: LUX.**

Som det understreges med den individcentrerede fotografering, så er det bare en *følelse* af et idealt fællesskab. Det er ikke et fællesskab, der reelt eksisterer, men det er et altid muligt fællesskab: muligt og umuligt samtidigt. I sidste ende handler det om den individuelle oplevelse af væren, som sættes på en spids, når man er til en koncert (eller i biografen for den sags skyld), netop fordi det er kollektive begivenheder. Rivers har i et interview udtalt, at *A Spells* afsluttende koncertoptagelse derfor handlede lige så meget om biografoplevelsen som koncertoplevelsen: “The camera focuses on the individual experience of being – so they’re all experiencing this collective moment, but also a very individual moment that happens in the cinema and it happens in music shows.” Gennem kameraføringen understreger Rivers & Russell, hvordan individet tegnes endnu tydeligere op i en kollektiv begivenhed. Selvom biograf- og koncertrummet kan skabe en følelse af kollektiv subjektivitet, vil man aldrig kunne percipere gennem det samme sæt øjne.

Rivers & Russell antyder, at der er to måder at skabe modstand på: en negativ og en positiv. Den negative måde er at melde sig ud af samfundet, mens den positive er *aktiviteten*, forstået som begivenheden: ritualet, koncertoplevelsens rus, filmkunstens hypnose eller fingerering i en sauna. Er det i begivenheden, at magien antydet i titlen forefindes? Måske. Det er svært at vurdere, hvori det største *revolutionerende* potentiale ligger. I interviewet med *Cinema Scope* siger Russell, at utopier måske kun eksisterer og realiseres i nuets rus. Er det også, hvad *A Spells* sidste del fordrer?

Lowe forlader koncerten, mens resten af bandet fortsat spiller. I en lang tracking-indstilling ses han gå fra publikummets larm og forstærkerens feedback i koncertsalen til backstage-rummet, hvor han vasker den hvide maling af sit ansigt, tager sin jakke på og går ud ad bagdøren. Udenfor høres kun en fjern larm. Alting bliver mørkere omkring ham. Kameraet fokuserer på ham, selvom han blot er en silhuet. Lyden fra spillestedet, publikum og en repetitiv synthesizerlyd, forbliver på lyd-siden, mens Lowes silhuet går gennem den slørede gadebelysning. Til sidst står han i næsten komplet mørke. Mest af alt er det en grød af mørke nuancer, men der er stadig få holdepunkter i billedet: Lys reflekteret i vand, måske en cigarets glød, omridset af Lowes skikkelse – men snart forsvinder også disse genkendelige dele, og kun få flimrende lys-prikker bliver tilbage. På lydsporet høres samtidigt støjen fra publikum og koncerten spillet baglæns i mangedobbelt tempo, mens lydniveaulet tones op for brat at stoppe helt. Lowe forlod kollektivet i Estland, ene-boertilværelsen i skoven og har nu demonstrativt forladt koncerten.

*

Mod slutningen af hans hovedværk *Fordømte her på jorden* skrev den revolutionære tænker og politiske aktivist Frantz Fanon:

“Kammerater, fra nu af må vi bestemme os for en anden vej. Den dybe nat, vi har været nedsænket i, må vi gøre os fri af og gå ud af. Den nye dag, der allerede gryr, bør finde os faste, vågne og beslutsomme. // Vi må opgive vore drømme, forlade vore tidligere forhåbninger fra før livet begyndte. Lad os ikke spille tid på kolde litanier eller kvalmende efterligninger.”

Når *A Spell* slutter, er den nye dag dog ikke begyndt at gry endnu, den anden vej *er* måske nu blevet udstukket, men spørgsmålet er hvorhen. Er det mere en form for apati, som Lowe udviser i filmens slutning? Han har vendt ryggen til tre alternative livsformer. Tre forfejlede utopiske visioner. Da både fællesskabets og ensomhedens ideal kan virke umulige, skal det huskes, at det måske netop er i fordringen *om* at gøre det, at kimen til en fremtidig måde at leve på foreligger. Den afsluttede del synes at sige, at det er i begivenhedens *nu* og dennes opløsende og transcenderende potentiale, at utopiens besværgelse virkelig mærkes, skønt Lowe endnu engang vender ryggen til. Begivenhedens kraft ligger i den potentielle evne til momentant at ophæve subjektiviteten og lade én give sig hen til begivenhedens ekstase. Men hvad nu hvis man ikke blev revet med af denne ekstase? Eller ekstasen var for meget for én? *A Spell* viser både umuligheden og muligheden i utopisk tænkning. Slutningen er dog mere håbefuld end decideret pessimistisk over for menneskets fremtidige livsformer. Selvom vi konstant tynges af utopiens umulighed, bevæger vi os ikke fremad mod nye måder at leve på, hvis ikke vi i det mindste prøver.

Viktor Retoft, redaktør på Balthazar.

Litteratur

Brady-Brown, Annabel & Camia, Giovanni Marchini (red.). 2016. *Fireflies #4: Ben Rivers/Pedro Costa* // Fanon, Frantz. 1968. *Fordømte her på jorden*. Rhodos // Scinski, Michael. 2013. "Shine a Light: Ben Rivers & Ben Russell's *A Spell to Ward Off the Darkness*" i *Cinema Scope* #56.